

Audronė Telešienė

Atvirumas imigracijai: Lietuvos atvejis tarptautinėje perspektyvoje

Santrauka. *Depopuliacijos ir senėjančios visuomenės iššūkiai Lietuvoje aktualizuoja tiek natūralios gyventojų kaitos tiek migracijos srautų tyrimus. Prognozuojama, jog per kelis artimiausius dešimtmečius Lietuvoje natūralus gyventojų prieaugis išliks neigiamas, tačiau migracijos saldo taps teigiamu. Imigracijos tematika Lietuvoje tyrinėta mažai. Šiame straipsnyje analizuojamas Lietuvos gyventojų atvirumas imigracijai, remiamasi Europos socialinio tyrimo 2010/2011 m. duomenimis. Lietuvos gyventojams būdingas gana didelis atvirumas potencialiai kitos rasės ar etninės grupės individų imigracijai ir šis atvirumas yra vienas didžiausių tarp tyrime dalyvavusių 27-erių Europos šalių. Atvirumas imigracijai reikšmingai susijęs su imigrantų keliamų ekonominių ir kultūrinių grėsmių suvokimu. Jei imigrantų keliamos ekonominės ar kultūrinės grėsmės suvokimas nėra išreikštas, patikimai galima spėti, jog respondentas yra atviras imigracijai.*

Pagrindiniai žodžiai: *imigracija, atvirumas imigracijai, Europos socialinis tyrimas, grupių konflikto teorija*

Key words: *immigration, openness to immigration, European Social Survey, group conflict theory*

Tarptautinė migracija Europos šalyse auga, ji reikšmingai keičia demografines struktūras ir kelia naujas socialines įtampas. Tarptautinės migracijos, ypač imigracijos procesų, sociologinei analizei skirta nemaža tarptautinių mokslinių studijų (pvz. Semyonov *et al* 2004; Sides ir Citrin 2007; Hainmueller ir Hiscox 2007; Ward ir Masgoret 2008; Meuleman *et al* 2009), kuriose aprašyti ir aiškinami tiek patys migracijos srautai, tiek migracijos poveikis ar skirtingų Europos šalių gyventojų nuostatos migracijos atžvilgiu. Lietuvoje daugiau dė-

mesio skiriama emigracijos procesų analizei. Prognozuojama, jog vykstant socialinei ir ekonominei Vakarų bei Rytų Europos šalių konvergencijai, Lietuvoje jau po dešimtmečio migracijos saldo taps teigiamas ir imigrantų srautas reikšmingai išaugs (OECD 2008/2009).

Imigracijos, o ypač atvirumo imigracijai, tema Lietuvos socialinių mokslų atstovų analizuota mažai. Sipavičienė, Gaidys ir Jaršovas (2010) atlikę Tarptautinės migracijos organizacijos ir Europos migracijos tinklo užsakytą tyrimą (reprezen-

tatyvią visuomenės nuomonės apklausą) priėjo prie išvados, jog Lietuvos gyventojų požiūris į imigraciją ir darbo imigrantus yra fobiškas ir imigrantams nepalankus. Pilinkaitė-Sotirovič ir Žibas (2011) remdamiesi socialinės distancijos koncepcija analizavo Lietuvos gyventojų požiūrį į įvairias socialines grupes ir taip pat priėjo prie išvados, jog Lietuvos visuomenėje vyrauja labiau neigiamas negu teigiamas požiūris į imigrantus. Bartochevis ir Kanopienė (2013), atlikę migracijos duomenų analizę ir sociologinių tyrimų apžvalgą, pastebėjo, jog teigiamo migracijos saldo tikimybė (po keliolikos metų Lietuvoje) yra didelė, tačiau lietuviams yra būdingas priešiškusimas imigrantams. Minėtų tyrimų pagrindinis objektas – požiūriai į imigrantus (jau atvykusius individus). Nėra tyrinėtos nuostatos potencialios imigracijos atžvilgiu (orientacija į ateitį). Sipavičienė *et al* (2010) respondentams pateikė vertinamąjį klausimą („Ar imigracija į Lietuvą yra teigiamas ar neigiamas reiškinys“), tačiau nėra analizuotas atvirumas imigracijai ir šio atvirumo lygmuo, t.y. kokiam imigrantų kiekiui pritartų Lietuvos gyventojai. Atvirumas imigracijai, nurodant ne vertinamąją (teigiamai/neigiamai) poziciją, o priimtino imigrantų kiekio nuostatas, tampa šio straipsnio mokslinės analizės objektu.

Straipsnio naujumą apibrėžia ne tik iki šiol Lietuvos mokslininkų neanalizuoto objekto – atvirumo imigracijai – pasirinkimas, bet ir rėmimasis tarptautinės apklausos duomenimis. Šiame straipsnyje siekiama tarptautinėje palyginamojoje perspektyvoje išanalizuoti Lietuvos gyventojų atvirumą

imigracijai. Atvirumas imigracijai suprantamas kaip nuostata, jog reikėtų į Lietuvą įsileisti imigrantus. Priešingybė – uždarumas imigracijai – suprantama kaip nuostata, jog reikėtų neįsileisti imigrantų bei taikyti gana griežtus imigracijos apribojimus (Card *et al* 2005). Remiamasi Europos socialinio tyrimo (angl. *European Social Survey*, ESS) 5-osios bangos, įgyvendintos 2010/2011 m., duomenimis (NSD 2010).

Straipsnyje keliami keli klausimai. Pirmiausiai, kiek Lietuvos gyventojams būdingas atvirumas imigracijai (pateikiama aprašomoji statistika). Siekiant įvertinti, ar esamas atvirumo imigracijai lygis yra žemas ar aukštas, reikalingas atskaitos taškas. Lietuvos gyventojų atvirumo imigracijai lygis palyginamas su kitomis ESS 5-oje bangoje dalyvavusiomis šalimis. Siekiant paaiškinti atvirumo imigracijai sąlygotumą straipsnyje taip pat keliamas klausimas apie ekonominių ir kultūrinių grėsmių, kurias kelia imigrantai, subjektyvaus suvokimo ir atvirumo imigracijai sąryšį. Straipsnio išvados pristatomas rezultatas – Lietuvos gyventojų atvirumas imigracijai, ir pateiktas statistinės analizės metodais patikrintas jo sąlygotumo aiškinimas.

Teorinei interpretacijai straipsnyje naudojama grupių konflikto teorija, kuri plačiau pristatoma atskirame skyriuje. Pirmajame straipsnio skyriuje pristatoma migracijos statistinių duomenų ir tarptautinių organizacijų migracijos prognozių apžvalga. Imigracijos tematika Lietuvos akademinėje literatūroje analizuota mažai, tad tematikos aktualumui pagrįsti reikalinga išsamesnė diskusija.

Imigracijos tematikos aktualumo Lietuvai pagrindimas

Pagrindiniais Lietuvos socialinės raidos iššūkiais Stankūnienė, Jasilionis ir Baublytė (2011) įvardina Lietuvos gyventojų skaičiaus mažėjimą, demografinės pusiausvyros praradimą, sparčią depopuliaciją bei spartų gyventojų senėjimą. Janušauskas, Nedzinskas, Uleckas ir Verpša (2009) pažymi, jog dėl neigiamų demografinių procesų kintant gyventojų amžiaus struktūrai Lietuva susiduria su ekonomiškai aktyvių gyventojų trūkumo problema. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) ekspertai teigia, jog dėl senėjančios visuomenės keliamų iššūkių jau 2020 m. Rytų Europos šalys susidurs su išsivystymo lygio palaikymo ir raidos tvarumo problemomis, tuo pačiu neišvengiamai susidurs su augančia imigracija (OECD 2008/2009). Schlitte ir Stiller (2008) teigimu, Baltijos valstybių vystymosi perspektyvos smarkiai priklausys nuo gebėjimo integruotis į tarptautines darbo rinkas ir imigracinės politikos.

Muenz (2007) teigimu, demografinės prognozės Lietuvai ir visam Centrinės ir Rytų Europos regionui nėra palankios: dėl sparčiausiai senėjančios visuomenės per kelis artimiausius dešimtmečius šiame regione depopuliacija tik spartės, o gyventojų struktūros pokyčiai ryškės. Stankūnienė *et al* (2011; 3) pažymi, jog Lietuva išgyvena demografinę depresiją: itin žemas gimstamumas, santykinai aukštas ir svyruojantis mirtingumo lygis, dideli emigracijos mastai. Šiuos veiksnius galima sugrupuoti į dvi grupes: neigiama natūrali gyventojų kaita ir neigiamas migracijos saldo. 2006-2010 m.

dėl natūralios gyventojų kaitos Lietuva neteko maždaug 2,8 individo tūkstančiui gyventojų, dėl neigiamo migracijos saldo neteko 6,7 individo tūkstančiui gyventojų (OECD 2013).

Depopuliacijos, darbo jėgos trūkumo ir senėjančios visuomenės problemas galima spręsti pasitelkiant išorinius (valstybės atžvilgiu) resursus – imigrantus (Florida 2002; Eurostat 2013). Bartochevis ir Kanopienė (2013; 11) išanalizavę migracijos statistinius duomenis pažymi, jog istorinėje perspektyvoje svarbiu Lietuvos gyventojų struktūrą lemiančiu veiksniu taps imigracija. Imigracija apima grįžtamąją migraciją ir kitataučių imigraciją. Būtent šių dviejų procesų valdymas taps būtinybe siekiant Lietuvoje subalansuoti demografinius procesus. Viena vertus, iškyla būtinybė palaikyti aukštą grįžtamąją migraciją (re-emigraciją). Jau dabar Lietuva turi aukščiausią grįžtamosios migracijos rodiklį visoje Europoje (OECD 2013). Visgi re-emigracijos mastai vargu ar patenkins augantį darbo jėgos poreikį (poreikis augs dėl būtinybės aptarnauti didėjančią ekonomiškai neaktyvių gyventojų, o pirmiausiai pensinio amžiaus žmonių, kiekį). Tad itin svarbiu taps imigracijos procesas.

Nedzinskas ir Janušauskas pažymi, jog pastaruoju metu į Lietuvą atvykstančių užsieniečių (imigrantų) srautas didėja (2011). EBPO duomenimis, 2010-2011 m. Lietuvoje imigracija išaugo. Pastebėtina, jog reikšmingą imigrantų dalį sudaro lietuviai grįžtantys iš užsienio – nuo 5200 individų 2010 m. iki 15700 individų 2011 m. (OECD 2013; 272). Grįžtamoji migracija sudarė beveik 90% visos imigracijos Lietu-

voje 2011 m. Grįžtamąją migraciją paskatino ekonominė recesija ir darbo jėgos paklausos sumažėjimas tikslo šalyse (Jungtinė Karalystė, Airija, Norvegija, Ispanija, Vokietija). Tačiau tuo pačiu Lietuvoje išaugo ir kitataučių imigracija. Ji išaugo nuo 1060 individų 2010 m. iki 1670 individų 2011 m. Didžiąją dalį kitataučių imigrantų sudarė ne ES/EFTA šalių gyventojai: Rusijos (22%), Baltarusijos (15%), ir Ukrainos (11%) piliečiai (*Ibid.*).

Augant imigracijai Lietuvos gyventojai susidurs su santykinai nauju reiškiniu – didėjančiu kitataučių kiekiu. Šis reiškinys vadinamas santykinai nauju, nes anksčiau jau pasitaikė specifinių istorinių laikotarpių, kuomet dideli kitataučių kiekiai atsikėlė gyventi į Lietuvą (pvz., polonizacija ir rusifikacija). Visgi šiuolaikinei Lietuvos visuomenei bent kiek masiškesnis kitataučių atvykimas yra nauja patirtis. Nėra tyrinėta, koks Lietuvos gyventojų atvirumas imigracijos atžvilgiu, koku mastu, jų manymu, reikėtų įsileisti kitataučius. Tai pagrindžia straipsnyje nagrinėjamos temos – atvirumo imigracijai – aktualumą. Yra ir praktinis nagrinėjamos problemos aspektas. Svarbu tyrinėti šias nuostatas imigracijos bangos priešaušryje, kad būtų galima rekomenduoti specifines visuomenės informavimo strategijas ir/ar imigracinės politikos gaires taip, kad numatomi imigracijos procesai keltų mažiau socialinių įtampų.

Atvirumo imigracijai teorinis aiškinimas

Atvirumo imigracijai sociologinis aiškinimas turi keletą klasikinių kryptų. In-

divido (mikro) lygmens aiškinimai remiasi socio-ekonominio intereso ir socialinio identiteto kintamaisiais. Mezo lygmens aiškinimai remiasi socialinio kontakto ir grupių konflikto teorijomis, o makro-lygmens aiškinimai pasitelkia kitataučių ir imigrantų populiacijų dydžio kintamuosius.

Individo lygmens aiškinimai dažnai remiasi socio-demografiniais kintamaisiais: išsilavinimo lygiu, profesiniu statusu, amžiumi, lytimi, gyvenamąja vieta. Teigiama, jog išsilavinimas, gyvenimas didmiestyje, aukštesnis profesinis statusas (socialinio identiteto kintamasis) yra išlaisvinantys veiksniai, įgalinantys turtingesnes kultūrinės patirtis ir sąlygojantys didesnę atvirumą imigracijai (žr., pvz., Hainmueller ir Hiscox 2007; 399). Atitinkamai atvirumą imigracijai mikro-lygmeniu aiškina ir marginalumo tezė. Teigiama, jog tos visuomenės grupės, kurios pačios yra marginalizuotos arba yra nepalankioje socialinėje padėtyje, linkusios labiau teigiamai vertinti kitas marginalizuotas (subordinuotas) grupes. Tad, pvz., etninių mažumų, neįgalųjų atvirumas imigracijai turėtų būti didesnis (Meuleman *et al* 2009).

Stipriausia atvirumo imigracijai teorinė diskusija remiasi grupių konflikto teorija (Ceobanu ir Escandell 2010; Card, Dustmann ir Preston 2005). Teorija teigia, jog atvirumas imigracijai susijęs su ekonominių (dar vadinamų realistinėmis) ir kultūrinių (dar vadinamų simbolinėmis) grėsmių, asocijuojamų su imigrantais, suvokimo lygiu. Neigiami požiūriai – tai gynybinė reakcija į subjektyviai suvokiamą konkurenciją tarp skirtingų grupių visuomenėje. Konku-

rencija kelia grėsmę įvairių gėrybių prieinamumui individo pagrindinei referentinei grupei. Meuleman *et al* (2009) pabrėžia kelis svarbius gėrybių, dėl kurių konkuruoja socialinės grupės, tipus: materialiniai interesai (pvz., įperkamas būstas, gerai apmokamas darbas) ir galia bei statusas. Kitaip tariant, potencialus konfliktas kyla dėl materialinių arba dėl kultūrinių resursų.

Grupių konflikto teorija parodo, kad tiek ekonominių tiek kultūrinių grėsmių suvokimas nėra aiškintinas individo lygmenyje. „Išorinės“ grupės (o kitataučiai ar imigrantai suvokiami kaip išorinės grupės) keliamų grėsmių suvokimas visų pirma yra kolektyvinis procesas, kurio metu viena socialinė grupė apibrėžia kitas socialines grupes. Taigi neigiamas nuostatas išorinių grupių atžvilgiu vertėtų suprasti ir aiškinti ne kaip paremtas grėsmių individui suvokimu, o kaip paremtas grėsmių grupei suvokimu (Meuleman *et al* 2009).

Suvokiamos imigrantų keliamos grėsmės yra susijusios su konkurencinėmis sąlygomis, kuriose vyksta sąveika tarp grupių. Kitaip tariant, subjektyvus konkurencijos suvokimas čia vaidina svarbiausią mediatoriaus tarp esamų realių grėsmių grupės interesams ir neigiamų požiūrių į išorines grupes vaidmenį (Blalock 1967).

Mokslinėje literatūroje realios/aktualios konkurencinės sąlygos operacionalizuojamos per du kintamuosius. Tai kitataučių grupių dydis ir ekonominės sąlygos (Meuleman *et al* 2009). Paprastai teigiama, jog atvirumas imigracijai sumažėja ekonominių krizių metu (nes sumažėja ir taip riboti, socialinėms grupėms rūpimi pasidalinti, resur-

sai), bei atvirumas mažesnis šalyse, kuriose ekonominės sąlygos skurdesnės. Tačiau ekonominės sąlygos veikia ne tik tiesiogiai – subjektyviai suvokiama ekonominė situacija, t.y. ekonominis susirūpinimas (angl. k. *economic concern*), taip pat gerai paaiškina opoziciją imigrantams (Card *et al* 2005). Kalbant apie kitataučių grupių dydį paprastai teigiama, jog kuo šalyje didesnė kitataučių imigrantų populiacija, tuo mažesnis atvirumas imigracijai (Meuleman *et al* 2009).

Kitataučių grupių dydžio ir atvirumo imigracijai sąryšį, priešingai, aiškina socialinio kontakto teorija. Teigiama, jog dažnesnis kontaktas su išorinėmis grupėmis (imigrantų kitataučių grupėmis) sąlygoja didesnę atvirumą imigracijai. Ši teorinė tezė paremta nuostata, jog didesnė dalis šalies gyventojų, esant didesniam kitataučių tankiui, turi patirtimi paremtą žinojimą apie kitataučius. Tai nėra teorinis žinojimas, paremtas informacija, gaunama per kitus individus ar įvairius socialinius institutus (švietimą, žiniasklaidą), tad jo pagrindu formuojamos nuostatos yra patvaresnės ir tuo pačiu aiškiau išreikštos. Šalyse, kuriose kitataučių tankis nuolatinių gyventojų populiacijoje yra mažesnis, gyventojai dažniau turi tik iki-teorinį ar teorinį žinojimą apie kitataučius savoje šalyje, o toks patirtimi neparemtas žinojimas dažniau pasiduoda stereotipizacijai.

Šiame straipsnyje aiškinant Lietuvos gyventojų atvirumą imigracijai remiamasi grupių konflikto teorija. Remiantis aukščiau pristatytais teoriniais argumentais bei anksčiau Lietuvoje atliktais tyrimais (rodančiais priešišumą imigrantų atžvilgiu) straipsnio pradžioje iškeltus klausimus galima perfor-

muluoti į kryptingas hipotezes: 1) Lietuvos gyventojams būdingas mažas atvirumas (didelis uždarumas) imigracijai; Lietuvos gyventojams būdingas didesnis uždarumas imigracijai nei kitoms Europos šalims; 2) imigrantų keliamos ekonominės ir kultūrinės grėsmės aukštesnis suvokimas lemia mažesnę atvirumą imigracijai.

Duomenys ir analizės strategija

Straipsnyje remiamasi Europos socialinio tyrimo (ESS) 5-osios bangos, įgyvendintos 2010/2011 m., duomenų rinkiniu (NSD 2010). ESS5-2010/2011 duomenų rinkinio 3.0 redakcijoje pateikiami 27-ių Europos šalių reprezentatyvių apklausų duomenys. Klausimų apie imigraciją blokas sukurtas įgyvendinant ESS 2002/2003 metais (Card *et al* 2005; 2).

Atvirumo imigracijai matavimui ESS 5-oje bangoje naudoti trys klausimai. Vienas jų matuoja atvirumą tos pačios rasės ir etninės grupės individų imigracijai („*Ar reiktų leisti tos pačios rasės ar etninės grupės žmonėms, kokių dauguma Lietuvoje, atvykti ir gyventi Lietuvoje?*“). Antrasis klausimas matuoja atvirumą skirtingos rasės ir etninės grupės individų imigracijai („*Ar reiktų leisti kitos, nei daugumos Lietuvos gyventojų, rasės ar etninės grupės žmonėms atvažiuoti ir gyventi Lietuvoje?*“). O trečiasis – atvirumą imigracijai iš ekonomiškai silpnųjų ne Europos šalių („*O ką šiuo klausimu manote apie žmones iš neturtingų šalių, Esančių už Europos ribų?*“).

Šiame straipsnyje atvirumo imigracijai analizei pasirenkamas klausimas, matuojantis atvirumą kitos, nei dauguma šalies

gyventojų, rasės ir tautybės individų imigracijai. Šio kintamojo pasirinkimo argumentai yra keli. Atvirumas tos pačios rasės ir tautybės imigracijai Lietuvoje tiesiogiai susijęs su požiūriu į grįžtamąją migraciją; Lietuvoje grįžtamoji migracija yra didžiausia Europos Sąjungoje. Remiantis teorija teigtina, jog nuostatos imigracijos atžvilgiu sietinos su požiūriais į išorines grupes. Yra didelė tikimybė, jog į Lietuvą grįžtantys migrantai lietuvių sąmonėje nėra siejami su išorinėmis, o veikiau su vidinėmis grupėmis (taikomas apibūdinimas „mes“). Atvirumas kitataučių imigracijai ir atvirumas imigracijai iš ekonomiškai silpnųjų šalių yra persidengiantys kintamieji, o atvirumas kitataučių imigracijai yra platesnis kintamasis (Card *et al*. 2005 analizė parodė, jog abiejų šių kintamųjų atsakymai yra labai panašūs visose ESS 2002/2003 m. dalyvavusiose šalyse). Tad būtent atvirumas kitos rasės ir etninės grupės individų imigracijai pasirenkamas priklausomu kintamuoju šiame straipsnyje. Jis matuojamas klausimu: „*Ar reiktų leisti kitos, nei daugumos Lietuvos gyventojų, rasės ar etninės grupės žmonėms atvažiuoti ir gyventi Lietuvoje?*“. Atsakymo kategorijos: 1=„leisti daugeliui“ (rodo atvirumą imigracijai), 2=„leisti ribotam kiekiui“ (rodo atvirumą imigracijai), 3=„leisti vienam kitam“ (rodo priešišumą imigracijai), 4=„neleisti nė vienam“ (rodo priešišumą imigracijai).

Lietuvoje atliktuose nacionaliniuose tyrimuose matuojant nuostatas imigracijos atžvilgiu naudoti šiek tiek kitokie kintamieji. Pavyzdžiui Sipavičienės *et al* (2010) atliktame tyrime naudotas klausimas „*Ar imigracija į Lietuvą yra teigiamas ar neigiamas*

reiškinys?. Tokioje formuluotėje klausama apie imigraciją apskritai, ir respondentams suponuojamas kraštutinis atvirumas („visi“ arba „nė vienas“). ESS klausimynas leidžia matuoti ne tik kraštutinį atvirumą, bet ir nuosaikų atvirumą (kuomet sutinkama, jog reikėtų įsileisti tam tikrą dalį norinčiųjų), nuosaikų uždarumą (kuomet sutinkama įsileisti vos vieną kitą) bei radikalų uždarumą (žr. Card *et al.* 2005). Šiame straipsnyje naudojant frazė „atvirumas imigracijai“ turima galvoja tiek kraštutinė, tiek nuosaikioji atvirumo kitataučių imigracijai formos.

Atvirumo kitataučių imigracijai analizė remtasi pagal dizaino parametrus svertais Lietuvos populiacijos duomenimis. Palyginamajai analizei naudoti pagal dizaino parametrus ir pagal populiacijos dydį svirti skirtingų ESS 2010/2011 m. dalyvavusių šalių duomenys. Taikyti keli metodai: procentinis atsakymų pasiskirstymas, vidurkis, pateikiamas grafinis šalių vidurkių ir jų pasikliautinių intervalų vaizdavimas.

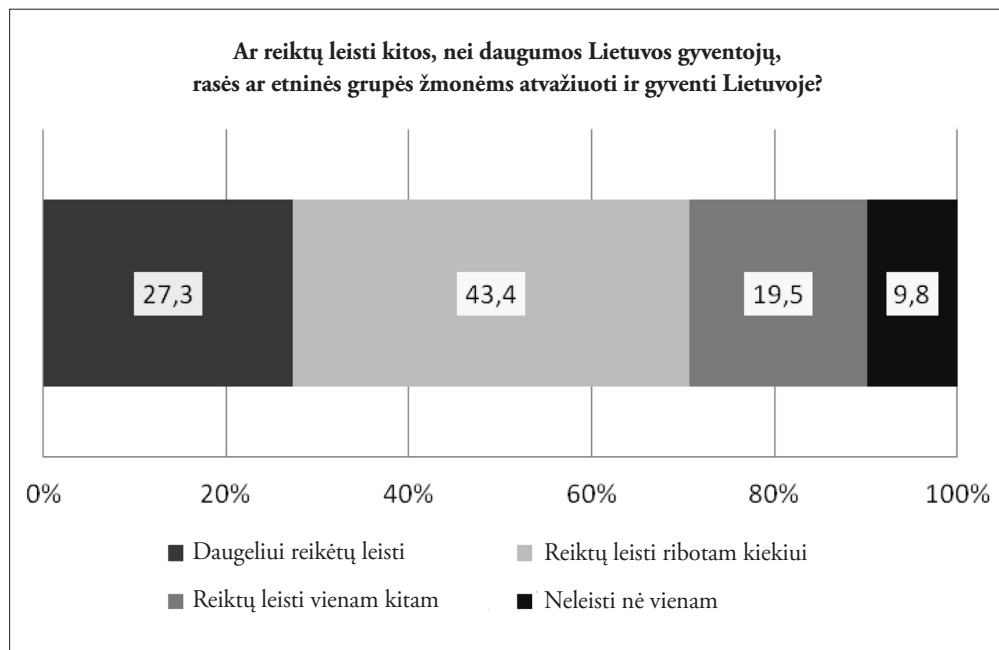
Atvirumo kitataučių imigracijai aiškinimui pasitelkiami ekonominės ir kultūrinės grėsmės suvokimo kintamieji. Grėsmės, kurias respondentų subjektyviu suvokimu kečia imigrantai, kaip nepriklausomas migracinės nuostatos aiškinantis kintamasis plačiai naudojamas imigracijos studijose (pvz., Semyonov *et al.* 2004; Sides ir Citrin 2007). Ekonominės grėsmės suvokimas matuojamas klausimu „*Kaip jūs manote, ar apskritai Lietuvos ekonomikai yra gerai ar blogai, kad žmonės iš kitų šalių atvyksta čia gyventi?*“. Tai intervalų skalės kintamasis, kurio galimos kategorijos nuo 0=“*Lietuvos ekonomikai labai blogai*“, iki 10=“*Lietuvos ekonomikai yra*

gerai“. Imigrantų keliamos kultūrinės grėsmės šaliai suvokimas matuojamas klausimu „*Kaip jūs manote, ar žmonės, atvykstantys čia gyventi iš kitų šalių daugiau griaua Lietuvos kultūrą ar ją turtina?*“. Tai taip pat intervalų skalės kintamasis, kurio galimos kategorijos nuo 0=“*Griaua kultūrą*“ iki 10=“*Turtina kultūrą*“. Ryšio tarp atvirumo imigracijai (priklausomo kintamojo) ir ekonominės bei kultūrinės grėsmės suvokimo nustatymui naudota logistinė regresinė analizė. Tam, kad galima būtų pritaikyti logistinę regresinę analizę buvo atlikti tam tikri duomenų perskaičiavimai, kurie detalčiau paaiškinami pristatant šios analizės rezultatus. Atliekant šią analizę naudoti pagal dizaino parametrus svirti Lietuvos duomenys.

Lietuvos gyventojų atvirumo kitataučių imigracijai charakteristika

Bartochevis ir Kanopienė (2013; 16) teigia, jog tiek nacionalinių, tiek tarptautinių tyrimų duomenys rodo priešišką Lietuvos gyventojų nusiteikimą imigrantų atžvilgiu. Ceobanu ir Escandell (2010) teigė, jog Rytų Europos šalių gyventojams, skirtingai nei Vakarų šalių gyventojams, nebūdingas atvirumas imigracijai. Tad keltina hipotezė, jog Lietuvos gyventojams būdingas uždarumas imigracijos atžvilgiu. Toliau analizuojamas procentinis atsakymų pasiskirstymas.

Kaip matome iš 1 paveikslo, maždaug septyni iš dešimties Lietuvos gyventojų yra atviri imigracijai ir teigia, jog daugeliui ar ribotam kiekiui kitos rasės ar etninės grupės žmonių reikėtų leisti atvykti ir gyventi Lietuvoje. Du iš dešimties teigia, jog reikėtų leisti tik vienam kitam. Vienas iš dešimties

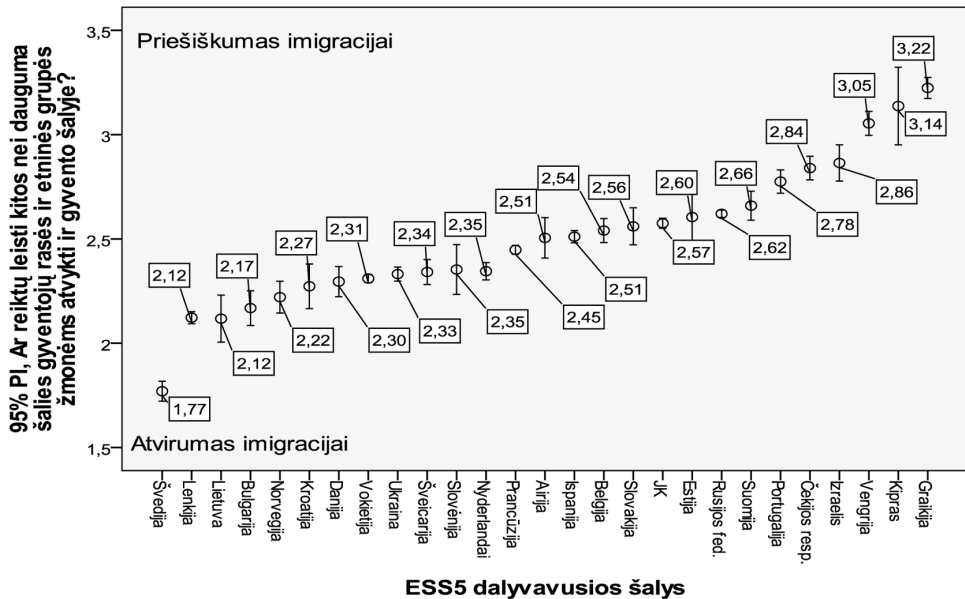

Pav. 1. Atvirumas imigracijai: Lietuvos gyventojų atsakymų procentinis pasiskirstymas, N=1677, ESS5, 2010/2011

išreiškia kraštutinį priešišumą imigracijai ir teigia, jog nė vienam kitos rasės ar etninės grupės atstovui nereikėtų leisti atvažiuoti ir apsigyventi Lietuvoje.

Hipotezė, teigianti jog Lietuvos populiacijai būdingas uždaramas imigracijai, nepasitvirtino. Taip pat ESS-5 Lietuvos rezultatai kelia specifinį diskusinį klausimą. Sipavičienės *et al* (2010) tyrimo rezultatai rodo, jog Lietuvos gyventojai imigraciją apskritai vertina gana neigiamai. Sipavičienė *et al* (2010) uždavė klausimą „Kaip manote, ar imigracija į Lietuvą yra teigiama ar neigiama reiškinys?“. Šiame klausime klausta apie imigraciją apskritai bei matuota vertinamoji pozicija „gerai/blogai“. ESS matuoja ne ver-

tinamąją orientaciją imigracijos atžvilgiu, bet nuostatas imigracijos apimties atžvilgiu (imigracijos mastą, kuriam respondantai pritaria). Kraštutiniai atvirą poziciją imigracijos atžvilgiu (leisti daugeliui) išreiškia tik 27,3 proc. Lietuvos gyventojų. Tačiau dar 43,4 proc. išreiškia nuosaukų atvirumą kitataučių imigracijai (leisti ribotą kiekį). Tad bendrasis atvirumas imigracijai yra gana paplitęs, nepaisant galimo neigiamo imigracijos vertinimo. Imigracijos vertinimas ir atvirumas imigracijai nėra tapatūs sąmonės konstruktai Lietuvos populiacijos atveju. Tad diskusinis klausimas paliekamas tolesniems moksliniams tyrimams: kaip galima paaiškinti tokią paradoksalį mąstymo apie

Duomenys svėrti: Dizaino svoris * Populiacijos dydžio svoris

Pav. 2. ESS5 dalyvavusių šalių populiacijų atvirumo imigracijai vidurkiai

imigraciją konfigūraciją, būdingą Lietuvos gyventojams? Kaip susiję imigracijos pozityvūs/negatyvūs vertinimai ir atvirumas skirtingo masto imigracijai?

Antrasis diskusinis klausimas keltinas apie Rytų Europos šalių gyventojams būdingą atvirumą imigracijai. Gauti rezultatai neleidžia patvirtinti Ceobanu ir Escandell (2010) išvados apie tai, jog Rytų Europos šalims (kurioms tuo pačiu būdingas neigiamas migracijos saldo) būdingas uždaramas imigracijai. Tolesnei diskusijai pasitelkiama tarptautinė lyginamoji analizė.

Antrame paveiksle pateikiami visų ESS 5-oje bangoje dalyvavusių šalių atvirumo imigracijai vidurkiai su pasikliautiniais 3 proc. intervalais.

Paveiksle kairiau ir žemiau esančios šalys pasižymi didesniu atvirumu, o aukščiau ir dešiniau esančios šalys pasižymi didesniu priešišku (uždarumu) kitataučių imigracijai. Lietuvos populiacijos atvirumo imigracijai vidurkis yra $\mu=2,12$. Pagal šį rodiklį Lietuva yra tarp atviriausių imigracijai ESS 5-oje bangoje 2010/2011 m. dalyvavusių šalių.

Atvirumo imigracijai ir ekonominių bei kultūrinių grėsmių suvokimo sąsajos

Meuleman *et al* (2009), Ceobanu ir Escandell (2010) teigimu imigracines nuostatas smarkiai veikia ekonominių ir kultūrinių grėsmių suvokimas. ESS 5-oje bangoje buvo

įtraukti kintamieji, matuojantys tiek imigrantų keliamos ekonominės grėsmės, tiek kultūrinės grėsmės suvokimą.

Šiame straipsnio skyriuje pristatomi rezultatai leidžia atsakyti į klausimą, ar pagal imigrantų keliamų ekonominių bei kultūrinių grėsmių suvokimą galima prognozuoti respondento atvirumą kitataučių imigracijai.

Ekonominės grėsmės suvokimas matuojamas klausimu „*Kaip jūs manote, ar apskritai Lietuvos ekonomikai yra gerai ar blogai, kad žmonės iš kitų šalių atvyksta čia gyventi?*“. Tai intervalų skalės kintamasis, kurio galimos kategorijos nuo 0=“*Lietuvos ekonomikai labai blogai*“, iki 10=“*Lietuvos ekonomikai yra gerai*“.

Imigrantų keliamos kultūrinės grėsmės šaliai suvokimas matuojamas klausimu „*Kaip jūs manote, ar žmonės, atvykstantys čia gyventi iš kitų šalių daugiau griauna Lietuvos kultūrą ar ją turtina*“. Tai taip pat intervalų skalės kintamasis, kurio galimos kategorijos nuo 0=“*Griauna kultūrą*“, iki 10=“*Turtina kultūrą*“.

Ryšio tarp atvirumo imigracijai (priklausomo kintamojo) ir ekonominės bei kultūrinės grėsmės suvokimo nustatymui nenaudotini koreliacijos koeficientai, nes prognozuojamas ryšys nėra tiesinis. Ryšio analizei parenkama parametrinė statistika – logistinė regresinė analizė.

Tenkinant logistinės regresijos sąlygas priklausomas ranginis kintamasis „*atvirumas imigracijai*“ perkoduotas į dichotominį kintamąjį taip, kad 1 reiškia atvirumą imigracijai ir apima atsakymų kategorijas „*leisti daugeliui*“ bei „*leisti ribotam kiekiui*“, o 0

reiškia priešiskumą imigracijai (atvirumas imigracijai nėra išreikštas) ir apima atsakymų kategorijas „*leisti vienam kitam*“ arba „*neleisti nė vienam*“.

Tarp nepriklausomų kintamųjų – ekonominės grėsmės suvokimo ir kultūrinės grėsmės suvokimo – yra vidutinio stiprumo autokoreliacija (Kendalo ranginės koreliacijos koeficientas 0,438, p reikšmė $0,000 < 0,05 = \alpha$). Esant vidutinei ar stipriai autokoreliacijai neprasminga abu kintamuosius įtraukti į regresijos modelį. Tad duomenys transformuoti. Iš abiejų nepriklausomų kintamųjų paprasto aritmetinio vidurkio būdu sudarytas indeksas „Imigrantų keliamos grėsmės suvokimas“. Logistinės regresijos lygtyje atvirumas imigracijai yra priklausomas dichotominis kintamasis, o imigrantų keliamos grėsmės suvokimas yra nepriklausomas sudėtinis kintamasis.

Analizė rodo, jog nepriklausomas kintamasis leidžia paaiškinti dichotominį priklausomąjį kintamąjį (Chi-kvadrato reikšmė 197,263, laisvės laipsniai $df=1$, p reikšmė $0,000 < 0,05 = \alpha$) o logistinės regresijos modelis yra suderintas su duomenimis, t.y. tinkamas taikyti (naudotas Hosmerio ir Lemeshou kriterijus, Chi-kvadrato reikšmė 9,327, laisvės laipsniai $df=8$, p reikšmė $0,315 > 0,05 = \alpha$) ir neturi išskirčių.

Imigrantų keliamos grėsmės suvokimas paaiškina nuo 13,5 iki 19,2 procentų priklausomo kintamojo sklaidos (Kokso ir Snelo R^2 lygus 0,135, o Nagelkerkės pseudodeterminacijos koeficientas R^2 lygus 0,192).

Klasifikacijos lentelė leidžia įvertinti, kaip gerai galime nuspėti atvirumą imigracijai žinodami imigrantų keliamų grėsmių

suvokimą. Modelis leidžia nuspėti 35 proc. uždarmo imigracijai atvejų ir 90,9 proc. atvirumo imigracijai atvejų. Bendra teisingų spėjimų tikimybė yra 74,4 proc. Modelis nėra prasmingas aiškinant abi priklausomo kintamojo reikšmes (atvirumas imigracijai išreikštas, atvirumas imigracijai neišreikštas). Tačiau ypač gerai leidžia paaiškinti atvejus, kuomet atvirumas imigracijai yra išreikštas, t.y. kuomet pasirenkamas atsakymas „leisti daugeliui“ arba „leisti ribotam kiekiui“. Modelis leidžia labai tiksliai nuspėti atvirumą imigracijai, tačiau neleidžia nuspėti uždarmo imigracijai pagal ekonominių ir kultūrinių grėsmių suvokimą. Jei grėsmės suvokimas nėra išreikštas, patikimai galime spėti, jog respondentas bus atviras imigraci-

jai. Tačiau jei grėsmės suvokimas išreikštas, praktiškai nieko patikimai negalime spėti apie respondento atvirumą/priešiškuumą imigracijai. Šie rezultatai dar kartą patvirtina Lietuvos populiacijai būdingą dualistinę mąstymo apie imigraciją prigimtį. Net ir manydamas, jog imigrantai kelia ekonomines ir/ar kultūrinės grėsmes, respondentas gali išreikšti atvirą imigracijai poziciją.

Logistinės regresijos modelio statistika (žr. 1 lentelę) leidžia teigti, jog imigrantų keliamų ekonominių ir kultūrinių grėsmių suvokimas statistiškai reikšmingai susijęs su atvirumu imigracijai (Voldo kriterijus $W=161,986$, laisvės laipsniai $df=1$, p reikšmė $0,000 < 0,05 = \alpha$). Pasikeitus imigrantų keliamos grėsmės suvokimui (vertinimo

1 lentelė. Logistinė regresinė analizės statistika: atvirumas imigracijai-priklausomas kintamasis, imigrantų keliamos grėsmės suvokimas – nepriklausomas kintamasis

Klasifikacinė lentelė^a

Stebima			Prognozės		
			atvirumas imigracijai dichotominis		Teisingų prognozių procentas
			Leisti vienam kitam ar nė vienam	Leisti daugeliui ar ribotam kiekiui	
Žingsnis 1	atvirumas imigracijai dichotominis	Leisti vienam kitam ar nė vienam	141	261	35,0
		Leisti daugeliui ar ribotam kiekiui	87	870	90,9
	Bendras procentas				74,4

a. Tikimybės įvertis 0,5

Kintamieji lygtyje

		B	S.E.	Voldo kriterijus	df	Reikšm.	Exp(B)	95% P.I. EXP(B)	
								Apatinė riba	Viršutinė riba
Žingsnis 1 ^a	Imigrantų keliamos grėsmės suvokimas	,445	,035	161,986	1	,000	1,561	1,458	1,672
	Konstanta	-1,131	,161	49,127	1	,000	,323		

a. Kintamasis įvestas žingsnyje 1: Imigrantų keliamos grėsmės suvokimas.

skalėje) vienu balu (link žemesnio grėsmės suvokimo), 1,561 karto padidėja atvirumo imigracijai tikimybė ($Exp(B) = 1,561$).

Apibendrinant skyriuje pateiktus logistinės regresijos rezultatus galima sakyti, jog pagal imigrantų keliamų ekonominių bei kultūrinių grėsmių suvokimą galima nuspėti respondento atvirumą imigracijai. Jei žinoma, jog individui būdingas žemas imigrantų keliamų grėsmių suvokimas, tai 90,9 proc. atvejų galima teisingai nuspėti, jog jis yra atviras imigracijai.

Išvados

Siekiant palaikyti darnią socialinę raidą ir sprendžiant demografines problemas Lietuvoje svarbu atsižvelgti ne vien į veiksnius lemiančius neigiamą natūralią gyventojų kaitą, bet ir į migracijos procesus. Pastaruoju metu emigracija smarkiai keičia Lietuvos gyventojų demografinę struktūrą. Visgi mokslininkai ir tarptautinės organizacijos prognozuoja, jog per kelis ateinančius dešimtmečius migracijos saldo Lietuvoje taps teigiamu dėl išaugusios imigracijos. Vakarų Europos šalyse imigracijos tematika yra plačiai analizuojama sprendžiant socialinių įtampų klausimus bei pagrindžiant imigracinės politikos kryptis. Lietuvoje imigracijos socialiniai tyrimai tėra reti. Siekiant papildyti mokslinį žinojimą šiame straipsnyje atlikta Lietuvos gyventojų atvirumo imigracijai empirinė analizė pasiremiant Europos socialinio tyrimo 2010/2011 m. duomenimis.

Empirinės analizės rezultatai rodo, jog didesnei daliai Lietuvos gyventojų būdingas atvirumas imigracijai, t.y. jie galvoja, jog reiktų leisti daugeliui ar tam tikram kiekiui

kitos, nei dauguma Lietuvos gyventojų, rasės ar etninės grupės žmonių atvažiuoti ir gyventi Lietuvoje. Atvirumas imigracijai dalintinas į kraštutinį ir nuosaikų atvirumą. Kraštutiniai atvirą poziciją imigracijos atžvilgiu („leisti daugeliui“) išreiškia 27,3 proc. Lietuvos gyventojų. Tačiau dar 43,4 proc. išreiškia nuosaikų atvirumą kitos rasės ar tautybės žmonių imigracijai („leisti ribotą kiekį“). Lietuva yra tarp atviriausių imigracijai ESS 5-oje bangoje 2010/2011 m. dalyvavusių šalių.

Gauti rezultatai kelia diskusinių klausimų. Ankstesni tyrimai rodo gana paplitusį neigiamą imigracijos vertinimą Lietuvoje. Šiame straipsnyje gautas rezultatas – gana paplitęs atvirumas imigracijai. Tad tolesniuose tyrimuose klaustina, kaip susiję imigracijos pozityvūs/negatyvūs vertinimai ir atvirumas skirtingo masto imigracijai? Šiame straipsnyje atliktos analizės rezultatai preliminariai suponuoja, jog imigracijos vertinimas ir atvirumas imigracijai nėra tapatūs sąmonės konstruktai Lietuvos populiacijos atveju.

Logistinė regresinė analizė rodo, jog pagal imigrantų keliamų ekonominių bei kultūrinių grėsmių suvokimą galima nuspėti respondento atvirumą imigracijai (Lietuvos populiacijos duomenys). Modelis leidžia labai tiksliai nuspėti atvirumą imigracijai, tačiau neleidžia nuspėti uždarumo imigracijai pagal ekonominių ir kultūrinių grėsmių suvokimą. Jei respondentas nemano, jog Lietuvos ekonomikai yra blogai dėl to, kad žmonės atvyksta čia gyventi iš kitų šalių, ir/arba jis nemano, jog žmonės, atvykstantys čia gyventi iš kitų šalių griauna Lietuvos kultūrą, tai greičiausiai jis yra atviras imigracijai.

Apibendrinant empirinės analizės rezultatus galima teigti, jog Lietuvos gyventojams būdingas gana didelis tiek kraštutinis („leisti daugeliui“), tiek nuosaikus („leisti ribotam kiekiui“) atvirumas imigracijai, ir šis atvirumas yra vienas didžiausių ESS 5-oje bangoje dalyvavusių 27-erių šalių grupėje. Lietuvos atveju atvirumą imigracijai leidžia paaiškinti imigrantų keliamų ekonominių ir kultūrinių grėsmių suvoki-

mas. Brėžiant gaires imigracinei politikai galima pasakyti, jog atvirumas imigracijai priklauso nuo šalies gyventojų ir kitataučių grupių tarp-grupinės sąveikos turinio – esant teigiamoms sąveikos patirtims atvirumas kitataučiams turėtų augti; taip pat pabrėžtina teigiamos komunikacijos svarba, nes esant žemam imigrantų keliamos grėsmės suvokimui atvirumas imigracijai yra didesnis.

LITERATŪRA

Bartochevis, Vladas; Kanopienė, Vida. 2013. „Imigracijos iššūkiai ir galimos reakcijos į „kitus“, *Socialinis darbas*, 12(1): 7-20.

Blalock, H. M. 1967. *Towards a Theory of Minority Group Relations*. New York: Wiley.

Card, D., Dustmann, C., Preston, I., 2005. *Understanding attitudes to immigration: the migration and minority module of the first European Social Survey*. CReAM Discussion Paper No 03/05.

Ceobanu, A. M.; Escandell, X. 2010. „Comparative analyses of public attitudes toward immigrants and immigration using multinational survey data: A review of theories and research“, *Annual Review of Sociology*, 36: 309-328.

Eurostat. 2013. *Population projections: Statistics Explained*, (žiūrėta 2013 liepos 08). http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Population_projections

Florida, R. 2002. ‘The economic geography of talent’, *Annals of the Association of American Geographers*, 92(4): 743-755.

Hainmueller, J.; Hiscox, M.J. 2007. ‘Educated Preferences: Explaining attitudes toward immigration in Europe’, *International Organization* 61: 399-442.

Janušauskas, Antanas; Nedzinskas; Egidijus; Uleckas, Arvydas; Vepšta, Povilas. 2009. „Šiuolaikiniai migracijos procesai ir jų įtaka Lietuvos darbo rinkai“, *Vadyba* 2(14): 19-25.

Meuleman, Bart; Davidov, Eldad; Billiet, Jaak. 2009. ‘Changing attitudes toward immigration in Europe, 2002-2007: A dynamic group conflict theory approach’, *Social Science Research* 38: 352-365.

Muenz, Rainer. 2007. “Aging and Demographic Change in Europe: Divergent Trends in Western and Central Europe”. Paper presented at the *2nd OECD World Forum on Statistics, Knowledge and Policy*, Istanbul, Turkey

Nedzinskas, Egidijus; Janušauskas, Antanas. 2011. „Increasing Immigration: the Possible Challenge for the Public Security“, *Verslo ir teisės aktualijos*, 2: 78-84.

NSD Norwegian Social Science Data Services. 2010. *European Social Survey Round 5 Data: Data file edition 3.0*. (žiūrėta 2013 liepos 05). <http://ess.nsd.uib.no/ess/round5/>

OECD Organization of Economic Cooperation and Development. 2008/2009. *The Future of International Migration to OECD Countries: Regional Note: Russia and South East Europe*, (žiūrėta 2013 liepos 08). <http://www.oecd.org/futures/43484332.pdf>

OECD Organization of Economic Cooperation and Development. 2013. *International Migration Outlook. Country Notes: Recent Changes in Migration Movements and Policies: Lithuania*, (žiūrėta 2013 liepos 08). <http://www.oecd.org/els/mig/LITHUANIA.pdf>

Pilinkaitė-Sotirovič, Vilana; Žibas, Karolis. 2011. „Etninės ir socialinės grupės Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir jų kaita“, *Etniškumo studijos* 1-2: 136-155.

Schlitte, F.; Stiller, S. 2008. „Demographic Development and Challenges for Employment Change in the Baltic States“, *Demographic Economics Research Perspectives*, 2(1): 141-160.

Semyonov, M.; Raijman, R.; YomTov, A.; Schmidt, P. 2004. „Population size, perceived threat, and exclusion: a multiple-indicators analysis of attitudes toward foreigners in Germany“, *Social Science Research* 33: 681-701.

Sides, J.; Citrin, J. 2007. ‘European opinion about immigration: the role of identities, interests and information’, *British Journal of Political Science* 37: 477-504.

Sipavičienė, Audra; Gaidys, Vladas; Jaršovas, Mantas. 2010. *Lietuvos gyventojų požiūris į imigraciją ir į darbo imigrantus: TMO, EMN ir Vilmo rus atlikto tyrimo ataskaita*, (žiūrėta 2013 birželio 30). <http://www.iom.lt/documents/Lietuvos%20gyventoju%20poziuris.pdf>

Stankūnienė, Vlada; Jasilionis, Domantas; Baublytė, Marė. 2011. „Demografinė depresija ar naujas demografinės raidos modelis“, *Demografija ir mes*, 1.

Ward, C.; Masgoret, A. M. 2008. „Attitudes toward Immigrants, Immigration, and Multiculturalism in New Zealand: A Social Psychological Analysis“, *International Migration Review* 42(1): 227-248.

ABSTRACT

OPENNESS TO IMMIGRATION: A CASE OF LITHUANIA IN AN INTERNATIONAL PERSPECTIVE

Using the European Social Survey 5th round data (2010/2011) author analyzes openness to immigration. The focus is on the case of Lithuania. Lithuania is exceptional as it has very low but growing rates of immigration. The first question addressed in the paper is the level of Lithuanian population's openness to immigration. The openness to immigration of different race and ethnicity than the majority of country's population was measured. The results show high rates of radical (“allow many immigrants”) and moderate (“allow some”) openness to immigration. Lithuanian population's openness to immigration is one of the highest in the group of countries that participated in ESS 5th round. The second question asks if perception of threats posed by immigrants can be used as predictor. Logistic regression results show that perception of economic and cultural threats posed by immigrants is a reliable predictor of openness to immigration – low perception of threats leads to openness to immigration.

Pastaba. Straipsnis parengtas pagal KTU Politikos ir viešojo administravimo instituto įgyvendinamą projektą „Europos socialinis tyrimas: šiuolaikinės Lietuvos visuomenės nuostatos, vertybės ir elgsena“ finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. MIP-022/2012).

Gauta: 2013 07 24

Pateikta spaudai: 2013 08 29

Politikos ir viešojo administravimo institutas,
Kauno technologijos universitetas,
Kęstučio 8-206, LT 44320 Kaunas
El.pašto adresas: audrone.telesiene@ktu.lt